

konferencii' «Nauka ta osvita – 2006». T.18. – Dnipropetrovs'k, 2006. – S.6–8.

34. Bojko O. D. Istorija Ukrai'ny: Navch. posib. 3–tje vyd., vyp. dop. / O. D. Bojko. – K.: Akademvydav, 2007. – 688 s.

35. Bilocerkiv's'kyj V. Ja. Istorija Ukrai'ny: navchal'nyj posibnyk / Bilocerkiv's'kyj V. Ja. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2007. – 535 s.

36. Subtel'nyj O. Istorija Ukrai'ny / Orest Subtel'nyj. – K.: Lybid', 1993. – 432 s.

37. Mag'ochij P. R. Ukrai'na: istorija i'i' zemel' ta narodiv / P. R. Mag'ochij. – Uzhgorod: Vyd-vo V. Padjaka, 2012. – 794 s.

38. Istorija Ukrai'ny: Ukrai'na v sviti: istorija i suchasnist': navch. posibnyk / N. M. Levyc'ka. – K.: Kondor, 2011. – 418 s.

39. Kas'janov G. Ukrai'na 1991–2007: narysy novit'oi' istorii' / G. Kas'janov. – Kyi'v: Nash chas, 2007. – 432 s.

40. Ukrai'na XX st.: kul'tura, ideologija polityka: Zb. st. Vyp.8 / Red. V. M. Danylenko; Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny. – K., 2005. – 432 s.

41. Ukrai'na: utverdzhennja nezaleznoi' derzhavy (1991–2001) / N. P. Baranov's'ka, V. F. Verstjuk, V. M. Danylenko, L. V. Kovpak, M. F. Kotljars, S. V. Kul'chyc'kyj, V. M. Lytvyn: red. V. M. Lytvyn. – K.: Vyd. dim «Al'ternatyva», 2001. – 703 s.

42. Danylenko V. M. Shljah do nezaleznosti: gromads'ki ruhy j suspil'ni nastroi' v URSR drugoi' polovyny 1980–h rr. / V. M. Danylenko, M. K. Smol'nic'ka // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2011. – №4. – S.4–22.

43. Morgun V. A. Suspil'no-politychni problemy rozbudovy gromads'kogo suspil'stva v nezalezhnij Ukrai'ni: istorychnyj aspekt 2003 goda. avtoref. dys... d-ra ist. nauk: 07.00.01 / V. A. Morgun. – Donec'k, 2003. – 38 s.

44. Bojko O. D. Zagostrennja politychnoi' konfrontacii' v Ukrai'ni (veresen' – grudon' 1990 r.): osnovni prychny ta proyavy / O. D. Bojko Gromadjans'ki protystojannja v istorii' Ukrai'ny: vid neporozumin' i rozbratu do nacional'noi' konsolidacii': Mater. Vseukr. nauk.–prakt. konf., pryuroch. do 350–i' richnyci Chornoj' Rady v Nizhyni (26 cherv. 2013 r., m. Nizhyn) / upor. Je. M. Lunjak; vidp. za vyp. S. Ju. Zozulja: Ukr. in-t nac. pam'jati; Nizhyn. derzh. un-t imeni Mykoly Gogolja; Nizhyn. krajezn. muzej im. Spas'kogo I. G. Nizhyn. mis'k. rada. – Nizhyn: Vydavec' PP Lysenko M. M., 2013. – S.204–224.

45. Lyholobova Z. G. Vugil'nyj Donbas u drugij polovyny XX st.: [kolektyvna monografija] / V. M. Vasylenko, O. M. Danilin, Z. G. Lyholobova ta in.; pid red. Z. G. Lyholobovoi'. – Donec'k, 2001. – 340 s.

46. Kuz'mina S. V. Shahtars'kyj strajkovyj ruh v Ukrai'ni (1989–1992 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: spec. 07.00.01 «Istorija Ukrai'ny» / S. V. Kuz'mina. – Donec'k, 2007. – 20 s.

47. Shevchenko N. M. Social'ni problemy vugil'noi' promyslovosti Ukrai'ny (1965–2000 rr.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: spec. 07.00.01 «Istorija Ukrai'ny» / N. M. Shevchenko. – Donec'k, 2005. – 20 s.

48. Agapov V. L. Pershi shahtars'ki kolektyvy radjans'koi' Ukrai'ny j organy vlady SRSR: vzajemovidnosyny naperedodni ta pid chas vesnjanogo strajku 1991 r. / V. L. Agapov // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zhurnal. – 2011. – №3. – S.143–160.

49. Agapov V. L. Pershi shahtars'ki strajky chasiv gorbachov's'koi' «perebudovy» v URSR (1988 – pershe pivrichchja 1989 rr.): istoriografija pytannja, suchasnyj pogljad / V. L. Agapov // Naukovi praci istorychnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nacional'nogo universytetu. – 2014. – Vyp.38. – S.350–355.

Михайлюк В. П., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри всесвітньої історії та історії України, Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля (Україна, Северодонецьк), vital_mih@ukr.net

Дубровський П. С., аспірант кафедри всесвітньої історії та історії України, Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля (Україна, Северодонецьк), pavlo.dub@ukr.net

Золотар С. А., студент, Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля (Україна, Северодонецьк), stepan.zolotar@gmail.com

Конфліктогенність та конфліктність на суспільному рівні у незалежній Україні: історіографічні підходи до проблеми дослідження

Розглянуті історіографічні аспекти дослідження проявів конфліктогенності та конфліктності періоду незалежності. Використані загальноісторичні методи, зокрема, розглянуто історіографічні праці видатних українських вчених.

Ключові слова: конфліктогенність, конфліктність, незалежність, страйк, Україна.

Михайлюк В. П., доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всемирной истории и истории Украины, Восточноукраинский национальный университет им. Владимира Даля (Украина, Северодонецк), vital_mih@ukr.net

Дубровский П. С., аспирант кафедры всемирной истории и истории Украины, Восточноукраинский национальный университет им. Владимира Даля (Украина, Северодонецк), pavlo.dub@ukr.net

Золотарь С. А., студент, Восточноукраинский национальный университет им. Владимира Даля (Украина, Северодонецк), stepan.zolotar@gmail.com

Конфликтогенность и конфликтность на общественном уровне в независимой Украине: историографические подходы к проблеме исследования

Рассмотрены историографические аспекты исследования проявлений конфликтогенности и конфликтности периода независимости. Используются общеоисторические методы, в частности, рассмотрены историографические труды выдающихся украинских ученых.

Ключевые слова: конфликтогенность, конфликтность, независимость, забастовка, Украина.

***

УДК 327:94(47+57):94(4777)

Кривошея І. І., кандидат історичних наук, професор, завідувач кафедри загальної історії, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

Якименко Л. М., кандидат філологічних наук, Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (Україна, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

УЧАСТЬ ОБСЄ У ВИРІШЕННІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ: ПРОБЛЕМА НАГІРНОГО КАРАБАХУ (1992–2016) І ДОНБАСУ (2014–2016) (НА МАТЕРІАЛІ ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАНЬ)

Початок активної фази військового протистояння між Вірменією й самопроголошеною Нагірно-Карабаською Республікою з одного боку та Азербайджаном – з іншого в ніч на 2 квітня 2016 року в черговий раз актуалізував потребу дослідження причин і наслідків регіональних конфліктів на пострадянському просторі (із 1992 р.) і залучення міжнародних організацій, насамперед ОБСЄ, у якості посередника й гаранта мирного врегулювання ситуації що в Нагірному Карабаху, що в Україні. До аналізу залучено матеріали українських і російських мережевих видань (більше двох десятків), у котрих йдеться про військові дії, міжнародну реакцію й заходи ОБСЄ з налагодження міждержавного діалогу між Баку і Єреваном.

Ключові слова: Азербайджан, Вірменія, Нагірний Карабах, ОБСЄ, Мінська група ОБСЄ, Росія, США, СС, війна.

Причини, передумови й перебіг азербайджансько-вірменського військового конфлікту через взаємні територіальні претензії й подальшу долю самопроголошеної Нагірно-Карабаської Республіки, як і спроби врегулювання ситуація за сприяння міжнародних організацій, моніторингових місії ставали об'єктом вивчення таких вітчизняних і зарубіжних дослідників, як С. Барановського [4], Г. Бондаревського [5], К. Гаджієва [8–9], П. Дарабаді [10], С. Жильцова [11], Є. Примакова [26], Ф. Рзаєва [27], О. Смірнова [20], А. Цуцієва [32], С. Чернявського [33–34], А. Шайхулліної [36], М. Ширяєва [41], Л. Якименко [37–42] та інших. Проте, на жаль, актуалізація проблеми Нагірного Карабаху станом на 2016 рік пов'язана не тільки з потребою ще раз проаналізувати історичний контекст кровопролитних подій минулого – війни між азербайджанським і вірменським народами в 90–х рр.

XX ст., але й з потребою накреслити шляхи, на що широ сподіваємося, остаточного врегулювання конфлікту, адже на порядку денному гостра військова фаза протистояння між Баку – з одного боку та Єреваном і Степанакертом – з іншого, що вилилася у взаємні обстріли територій у ніч на 2 квітня 2016 р.

На нашу думку, як і в ситуації на Південному Заході України, суттєву допомогу в налагодженні діалогу між протиборчими сторонами, у пошукові компромісу може й повинна надати Організації з безпеки і співробітництва в Європі. Саме тому маємо на меті простежити в історичній ретроспективі роль і значення цієї міжнародної організації у вирішенні нагірно–карабаського конфлікту, починаючи з 1992 р., а також вказати на результати її діяльності у встановленні миру на українських землях (2014–2016 рр.) і можливості використання цього досвіду в припиненні протиборства між Азербайджаном і Вірменією на сучасному етапі.

Так як ситуація розгортається стрімко й непередбачувано, а інформація щодо перебігу військових дій надходить найбільш оперативно через ЗМІ, для реалізації поставленої мети до аналізу було залучено матеріали мережевих російських й українських видань, інформгентств, у котрих ідеться про ситуація в Нагірному Карабасі у квітні – травні 2016 р. і реакцію на ці події світового товариства.

На сьогоднішній день саме ОБСЄ є тією реальною силою, авторитетним арбітром, міжнародним третейським суддею, до якого прислухаються й рекомендації котрого не сміють ігнорувати учасники конфліктів на пострадянському просторі. Ця організація виникла в 1975 р. У Гельсінкі (Фінляндія) із 3 липня 1973 р. по 1 серпня 1975 р. проходила Нарада з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) за участю 33–х європейських держав, США й Канади, і завершилася підписанням главами держав й урядів Заключного акту, який визначив засади співробітництва держав у Європі та став довгостроковою програмою дій, спрямованих на будівництво єдиної, мирної, демократичної й процвітаючої Європи [31].

Згідно з Декларацією Гельсінкського саміту вже 1992 р. НБСЄ розробила цілу низку механізмів відрядження офіційних місій та особистих представників Голови НБСЄ для встановлення фактів, подання доповідей, здійснення моніторингу та посередницьких функцій відповідно до своїх повноважень щодо врегулювання кризових ситуацій та запобігання конфліктам. У 1994 р. на саміті в Будапешті відбулося перейменування НБСЄ в Організацію з безпеки і співробітництва в Європі [12].

Україна, як і Вірменія, є учасницею Організації з 30 січня 1992 року, а Азербайджан – із 20 січня 1992 року, тому за умови виникнення конфліктної ситуації, котру ми спостерігали в Нагірному Карабаху з 90–х рр. XX ст. і до сьогодні, а щодо України – із 2014 року в Донбасі, ОБСЄ мала й має юридичне право виступати посередником між ворогуючими сторонами, надавати відповідні рекомендації, а країни–учасниці – звертатися з проханням про допомогу й сподіватися на підтримку міжнародної спільноти. Тим паче, що на сучасному етапі ОБСЄ є найбільшою регіональною організацією, яка об'єднує 57 держав Європи, Центральної Азії та Північної Америки для розвитку політичного діалогу та співробітництва у сфері безпеки в усіх її вимірах – військово–політичному, економіко–довільному та гуманітарному [31].

В останні роки ОБСЄ вживала заходів щодо налагодження мирного діалогу в Косово, Санджаку, Воєводині, Македонії, Грузії, Естонії, Таджикистані, Молдові, Латвії, Нагірному Карабаху та Чечні. Що стосується останніх семи, то більшість збройних сутичок і повномасштабних війн розпочалися на початку 1990–х рр. після або у зв'язку з розпадом Радянського Союзу.

Саме після зникнення з політичної карти СРСР відбулася й ескалація конфлікту між Баку і Єреваном, що призвело до військових дій між вірменами й карабаськими вірменами з однієї сторони та азербайджанцями й карабаськими азербайджанцями – з іншої. Так як воюючі сторони не змогли прийти до консенсусу, то до вирішення нагірно–карабаських суперечок безпосередньо долучилися як Росія й США, так і міжнародні організації. Зокрема, Рада голів держав СНД 20 березня 1992 р. у Києві прийняла рішення про направлення в зону карабаського конфлікту групи спостерігачів і колективних сил із підтримки миру. Це було зроблено після того, як відповідне прохання надійшло від Азербайджану та Вірменії [36].

Крім того, 24 березня 1992 р. на позачерговій нараді Гельсінської сесії Ради ОБСЄ було засновано Мінську групу (МГ) зі сприяння вирішенню вірменсько–азербайджанських територіальних протиріч. Рада ОБСЄ доручила президенту організації якомога швидше організувати конференцію щодо спірної території – Нагірного Карабаху під егідою ОБСЄ, яка може служити місцем для переговорів із досягнення мирного врегулювання кризи на основі принципів, зобов'язань і правил ОБСЄ. Ця конференція була проведена в Мінську (Республіка Білорусь). У її роботі взяли участь тринадцять держав: Азербайджан, Білорусь, Вірменія, Італія, Німеччина, Росія, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Швейцарія, Швеція. Цьому особливо посприяло те, що Азербайджан як член Організації наполягав на залученні світової спільноти до пошуку компромісу. Насамперед це стосувалося США як мало чи не єдиного авторитетного гаранта миру й стабільності в Каспійському регіоні [4, с. 36].

Низка поразок азербайджанської армії навесні 1993 р. призвела до серйозних військово–політичних наслідків. Під вірменський контроль потрапили не тільки значна територія Нагірного Карабаху, але й південно–західні, власне, азербайджанські райони. За посередництва Москви в 1993 р. у рамках ОБСЄ розпочалися переговори між Баку та Єреваном, а 12 травня 1994 р. у Бішкеку був підписаний протокол про припинення вогню. Однак проблема статусу Нагірного Карабаху залишалася невирешеною [36].

Бішкекський протокол відкрив шлях до переговорів, разом із тим протиріччя між сторонами були вкрай серйозними. І хоча в перші два роки в рамках діяльності Мінської групи зустрічі між азербайджанськими й вірменськими представниками проходили регулярно за участю всіх зацікавлених сторін, у тому числі й Нагірного Карабаху, проте ніяких результатів це не дало. Тому й не випадково вже 27–28 вересня 1994 р. Б. Клінтон і Б. Єльцин знову обговорили проблему карабаського врегулювання й питання стосовно статусу Каспію. У розмові російський президент вимагав, аби РФ було визнано головним посередником–миротворцем у вирішенні нагірно–карабаських проблем. На що глава Білого дому відповів,

що всі рекомендації й проекти російської сторони повинні відповідати міжнародним нормам і виконуватися під контролем ООН й ОБСЄ, хоча при цьому теж намагався перехопити в Росії «миротворчу» ініціативу, отримати в Мінській групі лідируючу роль і продукувати свої плани вирішення вірменсько-азербайджанського конфлікту в інтересах США. Однак досягнути цього в повній мірі Вашингтону не вдалося.

У 1996 р. на Смоленській площі зародився проект комплексного, «пакетного» урегулювання, зміст котрого, як зазначає Є. Примаков, «було вирішено «човниково» доносити до відома всіх сторін» [26, с. 408]. Його суть полягала в тому, що «Азербайджан давав згоду на ліквідацію «анклавного» характеру Нагірного Карабаху й відновлення між ним і Вірменією безперешкодного сполучення через так званий Лачинський коридор, а Вірменія, у свою чергу, була не проти налагодження залізничного сполучення між Азербайджаном і Нахічеванською областю. Передбачалося також підписання між Баку й Степанакертом угоди, за якою Нагірний Карабах матиме свою Конституцію, але її положення не суперечитимуть основному закону Азербайджану» [26, с. 408–409].

План російського МЗС включав також статті щодо самостійного формування Нагірним Карабахом законодавчої, виконавчої й судової влади. Крім того, він залишав за собою право мати свій герб, прапор, гімн, національну гвардію й поліцію; громадяни НКАО повинні були обиратися в парламент Азербайджану й отримувати азербайджанські паспорти з позначкою «Нагірний Карабах». При цьому гарантами підписаних між Баку, Єреваном і Степанакертом угод виступатимуть саме члени ОБСЄ.

Так як запропонований Москвою комплексний проект був відхилений і в Азербайджані, і в Нагірному Карабахі, співголови Мінської групи – Російська Федерація, Сполучені Штати Америки й Франція – виступили з планом поетапного виходу з кризи: по-перше, ліквідація анклавного характеру Нагірного Карабаху шляхом збереження Лачинського коридору; по-друге, звільнення семи азербайджанських районів, окупованих вірменами, повернення сюди біженців; по-третє, створення зони безпеки, контрольованої міжнародними силами; по-четверте, зняття блокади Вірменії; по-п'яте, збереження статус-кво в режимі Нагірного Карабаху; по-шосте, визначення його статусу в кордонах Азербайджану [36].

Згодом в основу врегулювання конфлікту між Вірменією й Азербайджаном ліг принцип збереження територіальної цілісності останнього й надання Нагірному Карабаху права на самоуправління в складі Азербайджанської Республіки (згідно з рішеннями, прийнятими на грудневому саміті ОБСЄ в 1996 р. у Лісабоні й підтвердженими в грудні 1997 р. на саміті в Копенгагені). На таких позиціях стояли й учасники Мінської групи посередників. Готовність президента Вірменії Л. Тер-Петросяна прийняти пропозиції МГ викликала навіть політичну кризу в країні в 1997 р. і його відставку, однак проблема територіального перерозподілу продовжувала залишатися каменем спотикання в налагодженні взаємин між трьома республіками.

У Вашингтоні розуміли, що з міжнародно-правової точки зору у випадку з Нагірним Карабахом мав місце конфлікт між принципом територіальної цілісності

держави й принципом права нації на самовизначення. Обидва постулати були закріплені в основоположних документах ООН й ОБСЄ, і вирішення питання щодо їх реального співвіднесення багато в чому залежало від політичної ситуації й ступеня підтримки міжнародним співтовариством позиції учасників нагірно-карабаського конфлікту. Очевидним залишалося одне: розв'язати проблему, послугуючись лише одним із перелічених принципів, було просто не можливо, про що й свідчили попередні невдалі спроби це зробити. Потрібно було запропонувати такий компромісний план, який би враховував інтереси як Азербайджану, так і Вірменії, однак при цьому брав до уваги й точку зору карабаського керівництва й населення [36].

Єреван наполягав на потребі застосувати «нетривіальні політичні методи» для врегулювання територіальних суперечок за Нагірний Карабах. Як наслідок, Мінська група посередників ОБСЄ запропонувала формулу «спільної держави», яка передбачала збереження Нагірного Карабаху в складі Азербайджану, але поза Азербайджаном. Іншими словами, номінально НКАО залишалася частиною АР, але при цьому зберігала фактичну самостійність і тісні зв'язки з Вірменією. Окупована вірменами азербайджанська територія мала повернутися під юрисдикцію Баку. У листопаді 1998 р. цей проект був оприлюднений. Вірменія й НКАО прийняли пропозицію, а Азербайджан відмовився, наполягаючи на відновленні вертикального підпорядкування Нагірного Карабаху Баку [24, с. 282].

І хоча взаємні територіальні претензії між Азербайджаном і Вірменією залишалися й існують до сьогодні, а про обстріли з обох сторін неодноразово повідомлялося в ЗМІ й у свідченнях очевидців (особливо в соціальних мережах) («Конфлікти в районі Карабаху случаються періодически, местные СМИ о них регулярно пишут, и обстрелы с обеих сторон уже давно стали привычным информационным фоном» [13]), однак саме завдяки сприянню МГ ОБСЄ повномасштабну війну вдалося зупинити в 1994 р.

Проте тліючий конфлікт спалахнув з новою силою в ніч на 2 квітня 2016 року. На цей момент Україна вже близько двох років, як і Баку та Єреван свого часу, співпрацювала й співпрацює з ОБСЄ в справі відновлення миру на Донбасі. 21 березня 2014 року за результатами тривалих переговорів держави-учасниці ОБСЄ прийняли рішення про направлення в Україну Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ (СММ ОБСЄ), а 14 квітня 2014 року у Відні було підписано Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та ОБСЄ й про розміщення місії. Згідно з прийнятим рішенням, СММ збирає інформацію та повідомляє держави-учасниці про безпекову ситуацію в зоні відповідальності, встановлює та інформує про факти інцидентів, включно щодо порушення базових принципів та зобов'язань в рамках ОБСЄ, здійснює моніторинг ситуації з дотримання прав людини та основних свобод, сприяє діалогу з метою зменшення напруженості та нормалізації ситуації [31].

Після підписання Мінського протоколу від 5 вересня 2014 р. та Мінського меморандуму від 19 вересня 2014 р. розпочався важливий етап діяльності СММ з надання сприяння щодо виконання положень цих документів. СММ відведено також провідну роль щодо моніторингу виконання Комплексу заходів, пов'язаних з імплементацією Мінських

домовленостей, досягнутих під час зустрічі Президентів України, Німеччини, Франції та Росії 12 лютого 2015 р. Основним завданням функціонування СММ на цьому напрямі є моніторинг за дотриманням режиму припинення вогню, відведенням важкого озброєння та встановлення сталого моніторингу ділянки українсько-російського державного кордону, який не контролюється Урядом України, а також виведення з території нашої держави всіх іноземних збройних формувань, військової техніки та найманців, включаючи роззброєння всіх незаконних груп. Місія готує щоденні доповіді про розвиток ситуації в Україні, які поширюються через Секретаріат ОБСЄ серед держав-учасниць ОБСЄ [31].

Однак, як виявилось, не тільки Україна, але й Вірменія й Азербайджан у черговий раз почали потребувати посередника-дипломата в їхній багаторічній боротьбі за Нагірний Карабах. Практично миттєвою була реакція ОБСЄ на інформацію щодо відновлення бойових дій на лінії розмежування Азербайджану й НКР, про що свідчить ціла низка офіційних заяв, широко представлених у ЗМІ: «Міністр закордонних справ Німеччини Франк-Вальтер Штайнмаєр, який водночас обіймає посаду голови ОБСЄ, закликав сторони конфлікту до негайного припинення вогню та цілковитої поваги до режиму перемир'я. «У цьому конфлікті не може бути військового рішення. Сторонам слід зараз зібрати свою політичну волю та повернутися до формату переговорів у Мінській групі ОБСЄ. Я цілковито підтримую співголів у цій роботі», – наводить слова Штайнмаєра сайт МЗС Німеччини» [20]. Також практично одразу стало відомо, що «зустріч посередників у конфлікті між Вірменією та Азербайджаном довкола Нагірного Карабаху відбудеться уперше після ескалації конфлікту в регіоні 05.04.2016 р. у Відні» [22].

Варто зауважити, що, як й у випадку з конфліктом в Україні, європейська політична еліта не бачить альтернативи встановлення й укріплення миру в Нагірному Карабаху, як тільки дотримання домовленостей, досягнутих у Мінську: у нашому випадку – так званого «Мінська-2», а щодо Баку і Єревана – рішень Мінської групи ОБСЄ. Так, «верховна представниця Євросоюзу з питань зовнішньої політики й політики безпеки Федеріка Могеріні <...> висловила співчуття жертвам бойових дій, особливо серед мирного населення» і <> «запевнила у «цілковитій підтримці» з боку ЄС дій Мінської групи ОБСЄ щодо Нагірного Карабаху: «Ми очікуємо від обох сторін чіткого дотримання режиму припинення вогню, відмови від застосування сили та продовження зусиль, спрямованих на мирне вирішення Нагірно-Карабаського конфлікту» [20].

Що стосується самих співголів МГ ОБСЄ, то, як повідомляють мережеві видання, «Ігор Попов (Росія), Джеймс Ворлік (США) і П'єр Андре (Франція) висловлюють занепокоєння через широкомасштабне порушення режиму припинення вогню у зоні карабаського конфлікту. «Ми рішуче засуджуємо застосування сили і шкодуємо в зв'язку з безглуздою загибеллю людей, у тому числі серед мирного населення», – говориться у заяві Мінської групи. Співголови Мінської групи закликають сторони протистояння припинити вогонь і вжити всіх необхідних заходів для стабілізації ситуації. Вони також наголошують, що мирному переговорному вирішенню конфлікту немає альтернативи і що війна не є варіантом вирішення конфлікту» [17].

При цьому азербайджанська сторона устами виконавчого секретаря правлячої партії «Ені Азербайджан» Алі Ахмедова частину відповідальності за існуючий стан речей перекладає й на саму ОБСЄ, закидаючи їй те, що «одной из ключевых причин того состояния, в котором находится нагорно-карабахский конфликт, и его текущего обострения стало недобросовестное выполнение Минской группой ОБСЄ своих обязанностей: «Если бы Минская группа придерживалась справедливой позиции, не пыталась ставить на одну чашу весов оккупанта и подвергнувшегося оккупации и предложила бы правильный «рецепт» для решения конфликта, скорее всего, конфликт уже был бы урегулирован и не произошло бы это противостояние, которое привело к напряженности на Южном Кавказе. Правительство Азербайджана сделает из этого важные выводы, которые будут учитывать в проводимой политике», – цитирует вице-премьера Тренд» [3].

На офіційному рівні, як і можна було сподіватися, прозвучали взаємні звинувачення в ескалації конфлікту між Азербайджаном і Вірменією: «У Міністерстві оборони Азербайджану заявили, що Збройні сили Вірменії обстріляли позиції азербайджанської армії, використовуючи артилерію, міномети та іншу великокаліберну зброю. За даними азербайджанського відомства, обстріл також вівся по низці житлових кварталів, розташованих неподалік від лінії зіткнення, тож було вирішено застосувати заходи у відповідь. Міністерство оборони Вірменії звинувачує азербайджанську армію в наступі з використанням артилерії, бронетехніки та авіації. Вірменська сторона повідомляє, що ракетний обстріл із боку Азербайджану вівся не лише по оборонних позиціях військових, але й по населених пунктах. Є загиблі й поранені серед військових і цивільних з обох боків. Про точну їх кількість наразі не повідомляють» [17]. Аналогічна інформація міститься і в російських мережевих виданнях [13; 35].

Не зайвим буде нагадати, що Південний Кавказ, традиційно, є зоною геополітичних інтересів Москви, однак у 90-х рр. XX ст. через недалекоглядну політику Б. Єльцина й переорієнтацію на Захід тодішнього азербайджанського лідера Г. Алієва, Вашингтон і його європейські союзники, а також Туреччина перехопили ініціативу в Каспійському регіоні. При цьому Вірменія залишалася й залишається надійною союзницею РФ, входить в ОДКБ, чому передувала активізація двосторонніх переговорів за президентства уже В. Путіна. Тому численні аналітики, що українські, що російські, у своїх коментарях ЗМІ вказують на «невипадковість» розгортання нового витка військового протистояння в Нагірному Карабаху саме тепер, коли й Росія, і США на чолі НАТО «грають мускулами» по всьому світі, підводячи читачів і глядачів до думки про початок кривавих геополітичних ігор у Каспійському регіоні між віковими супротивниками.

Російські ЗМІ звинувачують у нагнітанні обстановки Азербайджан, подаючи такі коментарі: «Эксперты высказывают несколько версий о том, что привело к эскалации. Прежде всего, напряжение вокруг Нагорного Карабахa могли обострить власти Азербайджана, наблюдавшие за развитием конфликта между Россией и Турцией. «Турция – ближайший союзник Азербайджана. И их взаимоотношения стали только теснее после похолодания между Москвой и Анкарой, – рассказал

«Газете.Ru» Виктор Надеин–Раевский, старший научный сотрудник ИМЭМО РАН. – И Азербайджану, конечно, невыгодно, чтобы это похолодание прекратилось», крім того: «Пресс–секретарь Организации Договора о коллективной безопасности (ОДКБ) Владимир Зайнетдинов между тем уже возложил ответственность за боевые действия на Баку» [13].

Також численні російські мережеві видання вбачають у причинах ескалації «руку Вашингтона й Анкари», вказують на «дивний збіг»: після відвідин Т. Р. Ердоганом США розпочалися обстріли нагірно–карабаської території азербайджанцями, – мовляв, Туреччина отримала карт–бланш від глави Білого дому й нанесла удар у південне «сонячне сплетіння» російських союзників: ««Заявления турецкой стороны во время визита Алиева в Турцию, которые носили панторкистский характер, заявления об освобождении Карабаха, о братстве и вот нынешние действия – все это свидетельствует, что Турция является заинтересованной стороной», – рассказал Бабаян «Интерфаксу», а також: «По мнению Андрея Арешева, политолога, эксперта Фонда стратегической культуры, США также могли дать Баку опасный сигнал <...>. Официальный представитель Госдепа США Джон Кирби <...> подчеркнул приверженность США территориальной целостности Азербайджана, то есть перехода Нагорного Карабаха под юрисдикцию Баку» [13].

Та й сам турецький президент і не приховує свого прихильного ставлення до Баку й бажає І. Алієву якнайшвидшої переконливої перемоги над Вірменією й повернення захоплених азербайджанських територій: «Президент Турции Тайип Эрдоган со своей стороны сказал, что поддерживает в противостоянии Азербайджан» [2]. Більше двох десятків українських і російських сайтів («Правда.Ру», «Взгляд», «РИА Новости», «InfoResist», «Вести.Ру», «Агентство новостей «Хакасия–Информ», «МК в Дагестане», «Деро.ua», «Информинг», «CA–News: центральноазиатская», «Версии.com», «ЛІГА.net», «ГЛІАВКОМ», «Vlasti.NET», «Диалог.UA – Всегда два мнения», «Киев СМИ», «Postimees», УНИАН, «Зеркало недели» та інші) розмістили заяву Т. Р. Ердогана, у котрій він назвав Росію стороною конфлікту в Нагірному Карабасі, Грузії, Україні, Сирії.

Більшість англомовних новин по цій проблемі традиційно публікуються на вірменських та азербайджанських ресурсах. В основному це повідомлення, які висвітлюють офіційні позиції деяких американських штатів або американських міст із приводу конфлікту. Великі англомовні видання якщо й звертаються до цієї теми, то у зв'язку з геополітичними інтересами Росії на Кавказі (наприклад, «Financial Times»).

Крім того, у консервативному американському виданні «National Interest» вийшла друком стаття азербайджанця Азад Гаріба, який пояснює, що ОБСЄ при врегулюванні конфлікту діє принципово неправильно, тому що весь час намагається, щоб усі сторони конфлікту були задоволені, і, отже, підіграє агресору в особі Вірменії. З аналогічними звинуваченнями свого часу (2013 рік) виступила й Анна Саргсян (аналітичний центр «Stratfor»), котра вважала, що Мінська група вичерпала свої можливості щодо врегулювання та в основному зосередилася на формальному посередництві. Проте, при всіх недоліках, навіть формальне посередництво ОБСЄ важливе для підтримки відносної стабільності в регіоні [29].

Отже, якщо мас–медіа РФ відверто підтримують Вірменію й самопроголошену НКР, то українські – на боці Азербайджану, а невизнану Нагірно–Карабаську Республіку називають «сепаратистським регіоном Азербайджану» [17]. Однак у всіх матеріалах мережевих видань домінує думка, що тільки залучення міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ), моніторингових місій, ініціювання світовими й регіональними лідерами (США, ЄС, Росією) перемовного процесу між сторонами конфлікту в Нагірному Карабасі, продукування планів і проектів врегулювання ситуації самими учасниками протистояння – Азербайджаном, Вірменією й самопроголошеною НКР, і співголовами МГ ОБСЄ (на зразок американських «планів Гобла» і російських планів «спільного володіння») сприятимуть деескалації ситуації і її мирному, взаємовигідному вирішенню в інтересах і Баку, і Єревана, і Степанакерта.

Такі сподівання небезпідставні. Уже 5 квітня 2016 р. у ЗМІ пройшло повідомлення, що «Минская группа ОБСЕ, собравшаяся сегодня в полном составе в Вене, опубликовала итоговое заявление, в котором призвала стороны нагорно–карабахского конфликта прекратить применение силы и приветствовала возвращение к режиму прекращения огня. <...> Также Минская группа призвала к началу немедленных переговоров под эгидой сопредседателей для достижения всеобъемлющего урегулирования конфликта. «Представители стран–членов Минской группы подтверждают свою поддержку усилиям сопредседателей России, США и Франции и приветствуют их планы провести прямые консультации со сторонами как можно скорее», – подчеркивается в заявлении» [7].

У результаті, як стверджується в мережевих виданнях, «боевые действия на линии соприкосновения войск в Нагорном Карабахе прекращены по соглашению сторон. Режим прекращения огня действует с 12:00 (5 квітня 2016 року. – І. К., Л. Я.) по местному времени, – рассказали в Минобороны Азербайджана. В Карабахе прекратился огонь. Гасанов пояснил, что Баку всегда с уважением относился к решениям Совбеза ООН и призывам Минской группы ОБСЕ. «Однако эти структуры не оказывают никакого давления на демонстрирующую неуважение к ним Армению», – посетовал помощник президента, уточнив, что именно этим и объясняется текущее положение дел» [1].

16 травня 2016 року на офіційному сайті ОБСЄ з'явилося повідомлення, що міністр закордонних справ РФ Сергій Лавров, держсекретар США Джон Керрі й міністр з європейських справ Франції Арлем Дезір зустрілися з президентом Вірменії Сержем Саргсяном і президентом Азербайджану Ільхамом Алієвим, щоб прискорити мирне розв'язання нагірно–карабаського конфлікту.

За підсумками переговорів сторони підтвердили, що важливо уникати військових рішень конфлікту й дотримуватися угоди про перемир'я, укладені в 1994 і 1995 рр. Президенти також відзначили, що мають намір прагнути до мирного врегулювання конфлікту, і висловили намір в найкоротші терміни створити можливість для розслідування ОБСЄ і виявлення винуватців порушення перемир'я. Вони домовилися продовжити обмін даними про зниклих без вісти під егідою Міжнародного комітету Червоного Хреста. Наступний раунд переговорів запланований на червень. Місце і точну дату сторони узгодять пізніше [29].

Отже, розпад СРСР, окрім численних економічних і політичних проблем на регіональному й світовому рівнях, призвів до низки локальних конфліктів, громадянських і міждержавних війн, національно-визвольних рухів на пострадянському просторі (Чечня, Нагірний Карабах, Придністров'я, Осетія, Абхазія, український Донбас). Азербайджансько-вірменських конфлікт через вихід зі складу Азербайджану Нагірного Карабаху й проголошення НКР (1992 р.) призвів до повномасштабної війни й численних жертв з обох боків (десятьки тисяч). Його вдалося на певний час зупинити (починаючи з 1994 року), дякуючи активній і продуктивній діяльності співголів Мінської групи ОБСЄ (США, Франція, Росія) і низки інших міжнародних організацій. Однак у ніч на 2 квітня 2016 р. активна фаза військового протистояння знову відновилася, що змусило світову громадськість (насамперед ОБСЄ) консолідувати зусилля для припинення вогню й пошуку компромісу. Чи не єдиним джерелом щодо інформування про перебіг подій на Південному Кавказі й обговорення питання азербайджансько-вірменського протистояння за Нагірний Карабах є ЗМІ. Змістовий аналіз мережевих видань дав змогу з'ясувати комунікативні настанови російських й українських електронних газет, журналів й інформаційних агентств стосовно висвітлення збройного конфлікту між Баку та Єреваном і Степанакертом.

Список використаних джерел

1. «Война остановлена, но не прекратилась» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2016/03/27_a_8146349.shtml
2. Азербайджан объявил о прекращении огня в Карабахе, Армения не верит // Русская служба BBC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/russian/international/2016/04/160403_karabakh_clashes_true
3. Али Ахмедов: обострение нагорно-карабахского конфликта связано с недобросовестностью МГ ОБСЕ // Вестник Кавказа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Ali-Akhmedov-obostrenie-nagorno-karabakhskogo-konflikta-svvyazano-s-nedobrosovestnostyu-MG-OBSE.html>
4. Барановский С. Россия и ее ближние соседи: конфликты и усилия по их урегулированию / С. Барановский // Мировая экономика и международные отношения. – 1996. – №1. – С.34–48.
5. Бондаревский Г. Л. Новый этап в гегемонистской политике США в отношении России и в глобальном масштабе / Г. Л. Бондаревский / Архив Российской Академии Наук – Ф. Бондаревский Григорий Львович (1920–2003 гг.), находится в процессе описания.
6. В Карабахе прекратился огонь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Boevye-deystviya-v-Karabakhe-prekrashchena.html>
7. Военного решения нагорно-карабахского конфликта не существует – Минская группа ОБСЕ // Вестник Кавказа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Voennogo-resheniya-nagorno-karabakhskogo-konflikta-nesushchestvuet-%E2%80%93-Minskaya-gruppaOBSE.html>
8. Гаджиев К. С. «Большая игра на Кавказе». Вчера, сегодня, завтра / К. С. Гаджиев. – М.: Междунар. отношения, 2012. – 344 с.
9. Гаджиев К. С. Геополитика Кавказа / К. С. Гаджиев. – М.: Междунар. отношения, 2001. – 464 с.
10. Дарабади П. Кавказ и Каспий в мировой истории и геополитике XXI века / Парвин Дарабади. – М.: Издательство «Весь Мир», 2010. – 280 с.
11. Жильцов С. С., Зонн И. С., Ушков А. М. Геополитика Каспийского региона / С. С. Жильцов, И. С. Зонн, А. М. Ушков. – М.: Междунар. отношения, 2003. – 280 с.
12. Історія створення та засади діяльності ОБСЄ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki>
13. Карабах вспыхнул снова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2016/04/02_a_8155805.shtml
14. Минская группа ОБСЕ летит в Баку // Вестник Кавказа [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Minskaya-gruppa-OBSE-letit-v-Baku.html>
15. Минская группа ОБСЕ сегодня отправится в Нагорный Карабах, – источник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 112.ua
16. Нагірний Карабах заявив про припинення вогню [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.korrespondent.net/world/3663190-nahirnyi-karabakh-zaiyuv-pro-prupynennia-vohnui>
17. Нагірний Карабах. В ОБСЄ закликають сторони припинити вогонь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eramedia.com.ua/article/235011-nagmiyi_karabakh_v_obs_zaklikayut_storoni_pripiniti_vogon/
18. Нагірний Карабах: Азербайджан веде наступ, у вірменської армії великі втрати в людях і техніці [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://patrioty.org.ua/politic/nahirnyi-karabakh-azerbaiddzhan-nastaiu-u-vmenskii-armii-velyki-vtrat-v-liudiakh-i-tekhniits-113891.html>
19. Нагірний Карабах: Азербайджан оголосив про припинення вогню [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2016/04/160403_az_azeri_truce
20. Нагірний Карабах: СС та ОБСЄ закликали сторони конфлікту припинити обстріли [Електронний ресурс]. – Режим доступу: бойові дії <http://www.dw.com/uk/>
21. Нагірний Карабах: президент Вірменії повідомив, що загинули 18 військових і поранені 35 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.radio svoboda.org/content/news/27650645.html>
22. Нагірний Карабах: сторони конфлікту досягли домовленості про перемир'я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk>
23. ОБСЄ проведе зустрічі через конфлікт у Нагірному Карабасі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/news/2016/04/.../7104219/
24. Политика США в меняющемся мире / Отв. ред. П. Т. Подлесный; Ин-т США и Канады. – М.: Наука, 2004. – 333 с.
25. Полуниин Андрей. Эрдоган поджигает Нагорный Карабах / Андрей Полуниин // Русская весна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rusvesna.su/recent_opinions/1459636119
26. Примаков Е. М. Годы в большой политике / Е. М. Примаков. – М.: ООО «Коллекция «Совершенно секретно»», 1999. – 445 с.
27. Рзаев Фариз. 907-я поправка: история и перспективы / Фариз Рзаев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.jamestown.org/>
28. Росія поспішно перекидає терористів Донбасу у Нагірний Карабах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.informator.news/rosiya-pospishno-perekydaje-terorystiv-donbasu-u-nahirnyj-karabakh/>
29. Сакоян Анна. ОБСЕ и Нагорный Карабах / Анна Сакоян [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polit.ru/article/2016/05/17/karabakh/>
30. Смирнов А. Н. Российская геостратегия в Закавказье. Предварительные итоги десятилетия / А. Н. Смирнов // Вестник Московского университета. Серия 18. Социология. Политология. – 2001. – №1. – С.29–43.
31. Участь України в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/osce>
32. Цуциев А. Атлас этнополитической истории Кавказа (1774–2004) / Артур Цуциев. – М.: Из-во «Европа», 2006. – 126 с.
33. Чернявский С. И. Внешняя политика Азербайджанской Республики (1991–2005) / С. И. Чернавский // Кавказ в системе международных отношений. – Тренчин, 2006. – 213 с.
34. Чернявский С. И. Кавказская стратегия Вашингтона / С. И. Чернявский // Международная жизнь. – 1999. – №1. – С.22–28.
35. Что происходит в Нагорном Карабахе? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://news.mail.ru/politics/25336872/>
36. Шайхулліна А. Політика США щодо Азербайджану в 1993–2000 рр. / Аліна Шайхулліна / Автореф. дис. ... канд. істор. наук. – Луганськ, 2012. – 20 с.
37. Якименко Л. Роль І. Алієва в підписанні «контракту століття» (1994) / Л. М. Якименко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (історичні науки). – 2013. – №1 (260). – Ч. II. – С.75–83.
38. Якименко Л. М. Вплив нагірно-карабаського конфлікту на американсько-азербайджанські відносини (кін. XX ст.) / Л. М. Якименко / Матеріали Міжнародної наукової конференції «Актуальні проблеми всесвітньої історії: конфлікти як складова розвитку міжнародних відносин» (м. Київ) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ivinas.gov.ua/sites/default/files/annotations-ukr.pdf>

39. Якименко Л. М. Геополітичне значення Азербайджану в оцінці Збігнева Бжезінського / Л. М. Якименко / Всесвітня історія та актуальні проблеми міжнародних відносин: стат. і матеріали IV Міжнарод. наук.–прак. конф., присвяченої пам'яті проф. Г. Л. Бондаревського / Під ред. М. С. Бур'яна. – Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2013. – С.381–384.

40. Якименко Л. М. Українсько-азербайджанські відносини в контексті євроінтеграційних устремлень обох держав / Л. М. Якименко // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К.: ВІР УАН, 2013. – Вип.78 (№7). – С.106–109.

41. Якименко Л. М., Ширяєв М. В. Американські проекти врегулювання нагірно-карабаського конфлікту: критичний погляд Г. Л. Бондаревського / Л. М. Якименко, М. В. Ширяєв // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – №16 (275). – С.107–116.

42. Якименко Л. М. Вплив подій 11 вересня 2001 р. на американсько-азербайджанські відносини (2000–2002 рр.) / Л. М. Якименко / Збірник наукових праць. Серія «Історія та географія» / Харк. нац. пед. ун-т. ім. Г. С. Сковороди. – Харків: Колегіум, 2013. – Вип.49. – С.105–109.

References

1. «Vojna ostanovljena, no ne prekratila» [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.gazeta.ru/politics/2016/03/27_a_8146349.shtml

2. Azerbajdzhan ob#javil o prekrashenii ognja v Karabahe, Armenija ne verit // Russkaja sluzhba VVS [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.bbc.com/russian/international/2016/04/160403_karabakh_clashes_true

3. Ali Ahmedov: obostrenie nagorno-karabakhskogo konflikta svjazano s nedobrosovestnost'ju MG OBSE // Vestnik Kavkaza [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.vestnikavkaza.ru/news/Ali-Akhmedov-obostrenie-nagorno-karabakhskogo-konflikta-svjazano-s-nedobrosovestnostyu-MG-OBSE.html>

4. Baranovskij S. Rossija i ee blizhnje sosedi: konflikty i usilija po ih uregulirovaniju / S. Baranovskij // Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija. – 1996. – №1. – S.34–48.

5. Bondarevskij G. L. Novyj jetap v gegemonistskoj politiki SShA v otnoshenii Rossii i v global'nom masshtabe / G. L. Bondarevskij / Arhiv Rossijskoj Akademii Nauk – F. Bondarevskij Grigorij L'ovich (1920–2003 gg.), nahoditsja v processe opisanija.

6. V Karabahe prekratilsja ogon' [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Boevye-deystviya-v-Karabakhe-prekrashcheny.html>

7. Voennogo reshenija nagorno-karabakhskogo konflikta ne sushchestvuet – Minskaja grupa OBSE // Vestnik Kavkaza [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Voennogo-reshenija-nagorno-karabakhskogo-konflikta-ne-sushchestvuet-%E2%80%93Minskaya-gruppaOBSE.html>

8. Gadzhiev K. S. «Bol'shaja igra na Kavkaze». Vchera, segodnja, zavtra / K. S. Gadzhiev. – M.: Mezhdunar. otnoshenija, 2012. – 344 s.

9. Gadzhiev K. S. Geopolitika Kavkaza / K. S. Gadzhiev. – M.: Mezhdunarod. otnoshenija, 2001. – 464 s.

10. Darabadi P. Kavkaz i Kaspij v mirovoj istorii i geopolitike XXI veka / Parvin Darabadi. – M.: Izdatel'stvo «Ves' Mir», 2010. – 280 s.

11. Zhil'cov S. S., Zonn I. S., Ushkov A. M. Geopolitika Kaspijskogo regiona / S. S. Zhil'cov, I. S. Zonn, A. M. Ushkov. – M.: Mezhdunar. otnoshenija, 2003. – 280 s.

12. Istorija stvorennja ta zasady dijaj'nosti OBSJe [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

13. Karabah vspyhnul snova [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.gazeta.ru/politics/2016/04/02_a_8155805.shtml

14. Minskaja grupa OBSE letit v Baku // Vestnik Kavkaza [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.vestikavkaza.ru/news/Minskaya-gruppa-OBSE-letit-v-Baku.html>

15. Minskaja grupa OBSE segodnja otpravitsja v Nagornyj Karabah, – istochnik [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: 112.ua

16. Nagirnyj Karabah zajavyv pro prypynennja vognju [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://ua.korrespondent.net/world/3663190-nahirnyj-karabakh-zaiavyv-pro-prypynennja-vohnui>

17. Nagirnyj Karabah. V OBSJe zaklykajut' storony prypynuty vogn' [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.eramedia.com.ua/article/235011-nagirnyj_karabah_v_obs_zaklykajut_storonu_pripyniti_vogn/

18. Nagirnyj Karabah: Azerbajdzhan vede nastup, u virmens'koi armii' velyki vtraty v ljudjah i tehnici [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://patriot.org.ua/politic/nahirnyj-karabakh->

azerbajdzhan-nastaie-u-virmenskii-armii-velyki-vtraty-v-liudiakh-i-tekhnitsi-113891.html

19. Nagirnyj Karabah: Azerbajdzhan ogolosyv pro prypynennja vognju [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://www.bbc.com/ukrainian/news_in_brief/2016/04/160403_az_azeri_truce

20. Nagirnyj Karabah: JeS ta OBSJe zaklykaly storony konfliktu prypynuty obstrily [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.dw.com/uk/>

21. Nagirnyj Karabah: prezident Virmenii' povidomyv, shho zagnuly 18 vijs'kovyh i poraneni 35 [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.radio svoboda.org/content/news/27650645.html>

22. Nagirnyj Karabah: storony konfliktu dosjagly domovlenosti pro peremyr'ja [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.dw.com/uk/>

23. OBSJe provede zustrichi cherez konflikt u Nagirnomu Karabasi [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: www.pravda.com.ua/news/2016/04/.../7104219/

24. Politika SShA v menjajushhemsja mire / Otv. red. P. T. Podlesnyj; In-t SShA i Kanady. – M.: Nauka, 2004. – 333 s.

25. Polunin Andrej. Jerdogan podzhigaet Nagornyj Karabah / Andrej Polunin // Russkaja vesna [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: http://rusvesna.su/recent_opinions/1459636119

26. Primakov E. M. Gody v bol'shoj politike / E. M. Primakov. – M.: OOO «Kollekcija «Sovershenno sekretno»», 1999. – 445 s.

27. Rzaev Fariz. 907-ja popravka: istorija i perspektivy / Fariz Rzaev [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.jamestown.org/>

28. Rossija pospishno perekydaje terorystiv Donbasu u Nagirnyj Karabah [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.informator.news/rosiya-pospishno-perekydaje-terorystiv-donbasu-uhahirnyj-karabah/>

29. Sakojan Anna. OBSE i Nagornyj Karabah / Anna Sakojan [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://polit.ru/article/2016/05/17/karabakh/>

30. Smirnov A. N. Rossijskaja geostrategija v Zakavkaz'e. Predvaritel'nye itogi desjatiletija / A. N. Smirnov // Vestnik Moskovskogo universiteta. Serija 18. Sociologija. Politologija. – 2001. – №1. – S.29–43.

31. Uchast' Ukrai'ny v Organizacii' z bezpeky ta spirobitnytstva v Jevropi (OBSJe) [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/osce>

32. Cuciev A. Atlas jetnopoliticheskoj istorii Kavkaza (1774–2004) / Artur Cuciev. – M.: Iz-vo «Evropa», 2006. – 126 s.

33. Chernjavskij S. I. Vneshnjaja politika Azerbajdzhanskoj Respubliki (1991–2005) / S. I. Chernjavskij // Kavkaz v sisteme mezhdunarodnyh otnoshenij. – Trenchin, 2006. – 213 s.

34. Chernjavskij S. I. Kavkazskaja strategija Vashingtona / S. I. Chernjavskij // Mezhdunarodnaja zhizn'. – 1999. – №1. – S.22–28.

35. Chto proishodit v Nagornom Karabahe? [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <https://news.mail.ru/politics/25336872/>

36. Shajhullina A. Polityka SShA shhodo Azerbajdzhanu v 1993–2000 rr. / Alina Shajhullina / Avto-ref. dys. ... kand. istor. nauk. – Lugans'k, 2012. – 20 s.

37. Jakymenko L. Rol' I. Alijeva v pidpysanni «kontraktu stolittja» (1994) / L. M. Jakymenko // Visnyk Lugans'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka (istorychni nauky). – 2013. – №1 (260). – Ch. II. – S.75–83.

38. Jakymenko L. M. Vplyv nagirno-karabas'kogo konfliktu na amerykans'ko-azerbajdzhans'ki vidnosyny (kin. XX st.) / L. M. Jakymenko / Materialy Mizhnarodnoi' naukovo'i konferencii' «Aktual'ni problemy vsesvitn'oi' istorii: konflikty jak skladova rozvytku mizhnarodnyh vidnosyn» (m. Kyi'v) [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://ivinas.gov.ua/sites/default/files/annotations-ukr.pdf>

39. Jakymenko L. M. Geopolityczne znachennja Azerbajdzhanu v ocinci Zbigneva Bzhezyn'skogo / L. M. Jakymenko / Vsesvitnja istorija ta aktual'ni problemy mizhnarodnyh vidnosyn: stat. i materialy IV Mizhnarod. nauk.–prak. konf., prysvjachenoi' pam'jati prof. G. L. Bondarev'skogo / Pid red. M. S. Bur'jana. – Lugans'k: TOV «Virtual'na real'nist'», 2013. – S.381–384.

40. Jakymenko L. M. Ukrai'ns'ko-azerbajdzhans'ki vidnosyny v konteksti jevointegracijnyh ustremlin' oboh derzhav / L. M. Jakymenko // Gileja: naukovyj visnyk. Zbirnyk naukovykh prac' / Gol. red. V. M. Vashkevych. – K.: VIR UAN, 2013. – Vyp.78 (№7). – S.106–109.

41. Jakymenko L. M., Shyrjajev M. V. Amerykans'ki proekty vreguljuvannja nagirno-karabas'kogo konfliktu: krytychnyj poglyad G. L. Bondarev'skogo / L. M. Jakymenko, M. V. Shyrjajev // Visnyk Lugans'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2013. – №16 (275). – S.107–116.

42. Jakytenko L. M. Vplyv podij 11 veresnja 2001 r. na amerykans'ko-azerbajdzhans'ki vidnosny (2000–2002 rr.) / L. M. Jakytenko / Zbirnyk naukovykh prac'. Serija «Istorija ta geografija» / Hark. nac. ped. un-t. im. G. S. Skovorody. – Harkiv: Kolegium, 2013. – Vyp.49. – S.105–109.

Kryvosheia I. I., candidate of historical sciences, Professor, Head of the Department of General History, Uman State Pedagogical University named after Pavlo Tychyina (Ukraine), igorkryvosheia@gmail.com

Yakymenko LM, Candidate of Philology, Uman State Pedagogical University. Paul Ticino (Ukraine, Uman), igorkryvosheia@gmail.com

The participation of the OSCE in resolving the armed conflicts in the post-soviet territories: the problem of Nagorno-Karabakh (1992–2016) and Donbas (2014–2016) (based on electronic mass media)

The beginning of the active phase of the military conflict between Armenia and the self-proclaimed Nihirno-Karabakh Republic on one side and Azerbaijan on the other on April 2, 2016 once again actualized the need for study of causes and consequences of regional conflicts in the former Soviet Union (from 1992) and involvement of international organizations, especially the OSCE as a mediator and guarantor of peaceful settlement of the situation in Nagorno-Karabakh, and also in Ukraine. Analysis of the materials involved Ukrainian and Russian online publications (over twenty), in which described the conflict, international action and activities of the OSCE to establish interstate dialogue between Baku and Yerevan. The content analysis of online publications made it possible to clarify communication aims of Russian and Ukrainian electronic newspapers, magazines and news agencies regarding the coverage of the armed conflict between.

Keywords: Azerbaijan, Armenia, Nagorno-Karabakh, OSCE, Minsk Group of the OSCE, USA, Russia, war.

Кривошея И. И., кандидат исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всеобщей истории, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

Якименко Л. М., кандидат филологических наук, Уманский государственный педагогический университет им. Павла Тычины (Украина, Умань), igorkryvosheia@gmail.com

Участье ОБСЕ в решении вооруженных конфликтов на постсоветском пространстве: проблема Нагорного Карабаха (1992–2016) и Донбасса (2014–2016) (на материале электронных изданий)

Начало активной фазы военного противостояния между Арменией и самопровозглашенной Нагорно-Карабахской Республикой с одной стороны и Азербайджаном – с другой в ночь на 2 апреля 2016 года в очередной раз актуализировало необходимость исследования причин и последствий региональных конфликтов на постсоветском пространстве (1992 г.) и привлечения международных организаций, прежде всего ОБСЕ, в качестве посредника и гаранта мирного урегулирования сложившейся ситуации и в Нагорном Карабахе, и в Украине. К анализу привлечены материалы украинских и российских сетевых изданий (более двух десятков), в которых говорится о военных действиях, международной реакции и мерах ОБСЕ по налаживанию межгосударственного диалога между Баку и Ереваном.

Ключевые слова: Азербайджан, Армения, Нагорный Карабах, ОБСЕ, Минская группа ОБСЕ, Россия, США, ЕС, война.

* * *

УДК 94(470.62)«1945/1999»

Бондаренко В. Г., кандидат исторических наук, доцент кафедры украинистики, Запорізький національний університет (Україна, Запоріжжя), bondarenko_historic@ukr.net

САМОСТІЙНИЦЬКИЙ РУХ КОЗАКІВ ДОНУ, КУБАНІ І ТЕРЕКУ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1945–1999 РР.)

Метою статті є дослідження самостійницького козацького руху козаків Дону, Кубані і Тереку після Другої світової війни. Завданнями статті є проаналізувати основні особливості козацького самостійницького руху на еміграції у 1945–1999 рр.; визначити основні організаційні форми та напрями діяльності козаків-націоналістів у післявоєнний період; дослідити причини та наслідки занепаду руху козаків-націоналістів. Основними методами

використаними у дослідженні є загальнонаукові, а також специфічно-історичні такі як історико-генетичний, історико-порівняльний, метод актуалізації.

Отже, після Другої світової війни козацька еміграція збереглася за межами СРСР, але значно втратила в чисельності. У 1945–1952 рр. центрами козацької еміграції стали табори переміщених осіб в Австрії та Німеччині. У 1960–1990-х рр. більшість козаків-емігрантів мешкали в США та Канаді. Основною самостійницькою організацією козаків Дону, Кубані і Тереку залишався козацький національний рух на чолі з Г. Білим та В. Глазковим. Рух активно підтримувався адміністрацією США та її союзниками. У 1970–1980-х рр. КНР став занепадати, а його чисельність значно скоротилася. Зміни в політичній системі світу та денационалізація козацької еміграції призвели до припинення його діяльності. Частково ідеї козаків-націоналістів були підхоплені окремими козацькими організаціями в Російській Федерації, але російське керівництво не підтримувало та заперечувало ідеї самостійності козаків Дону, Кубані і Тереку.

Ключові слова: козаки-націоналісти, Козацький національний рух, Дон, Кубань і Терек, самостійницький козацький рух, «Вольное казачество».

Розпад СРСР призвів до появи нових держав і зміни політичних режимів. У нових незалежних державах почалося будівництво регулярних армій, яке відбувалося в умовах міждержавних, міжнародних, політичних і релігійних конфліктів. Слабкість державної влади й неможливість виконання нею функцій держави викликали деєтатизацію військової сфери суспільства. У таких умовах важливе значення почали відігравати парамілітарні формування, які відігравали значну роль у воєнних діях в Афганістані, Сомалі, Сирії. До того ж, активно використовувалася така форма збройної боротьби як партизанська війна, основними учасниками якої були іррегулярні збройні формування. Одночасно загроза тероризму викликала необхідність охорони значної кількості важливих військових та економічних об'єктів і здійснення спеціальних операцій по боротьбі з терористами і сепаратистами. Ще одним фактором, який впливав на активізацію діяльності іррегулярних збройних формувань, була економічна криза. Перехід на ринкову економіку в колишніх соціалістичних країнах викликав необхідність економії державних коштів під час створення нових національних армій. Тому парамілітарні формування могли значно зменшити фінансове навантаження на державу.

Російська Федерація використала такі формування у Придністров'ї, Абхазії, Чечні та Дагестані. Серед іррегулярних формувань, використаних в інтересах Росії, значну групу становили козацькі. Після прийняття у 2005 р. законодавчих актів, які регламентували державну службу російського козацтва, було створено реєстрові козацькі організації, які перебували на державній службі. Для цих формувань виділялися значні кошти, озброєння, проводилася підготовка, що сприяло їхньому активному використанню у війнах і збройних конфліктах в інтересах Російської держави.

Події 2014–2015 рр. в Україні довели важливість державної уваги до таких формувань. Російська Федерація під час агресії проти української держави використала іррегулярні козацькі формування. У подіях пов'язаних з анексією Криму та розв'язання війни на Донбасі важливу роль відіграли представники Донського, Кубанського, Терського козацьких військ. Російські козацькі частини і зараз ведуть війну проти нашої держави. У цих умовах важливим є вивчення історії іррегулярних збройних формувань і організацій у тому числі самостійницького руху козаків Дону, Кубані і Тереку. На жаль, невідомою залишається діяльність самостійницьких козацьких організацій на еміграції, хоча вони бачили в Україні свого захисника та лідера у боротьбі з російським імперіалізмом. Дослідження історії самостійницьких організацій донських, кубанських і терських козаків допоможе у